

UOT 94(479.24)

ŞƏBNƏM HÜSEYNZADƏ

Bakı Dövlət Universiyeti
“Azərbaycan tarixi (humanitar fakültələr üzrə)” kafedrasının doktorantı
shabnamhuseynzade19@gmail.com

AZƏRBAYCANDA MİLLİ AZLIQLAR: TARİXİ İNKİŞAF VƏ MÜASİR REALLIQLAR

DOI: <https://doi.org/10.36719/2708-065X/113/174-179>

Bu məqalədə Azərbaycan milli azlıqların tarixi inkişafı və müasir dövrdəki vəziyyəti araşdırılır. Yazıda müxtəlif etnik qrupların ölkə ərazisində formalaşması, onların cəmiyyətin sosial və mədəni həyatındakı rolu geniş şəkildə izah olunur. Xüsusilə, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə milli azlıqlara münasibət və onların hüquqlarının qorunması məsələlərinə diqqət yetirilir. Məqalədə həmçinin müasir Azərbaycanda milli azlıqların hüquqlarının dövlət tərəfindən təmin edilməsi, qanunvericilik bazası və bu sahədə həyata keçirilən siyasət təhlil edilir. Müxtəlif xalqların – ləzgilər, talışlar, udiylər, yəhudilər və digərlərinin – dili, mədəniyyəti və adət-ənənələrinin qorunması istiqamətində görülən işlər vurğulanır. Bundan əlavə, yazıda Azərbaycanın multikultural mühiti, tolerantlıq ənənələri və fərqli etnik qrupların birgə yaşayış modeli nümunə kimi təqdim olunur. Ümumilikdə, məqalə Azərbaycanda milli azlıqların həm tarixi inkişafını, həm də müasir reallıqlarını əhatə edərək, ölkədə multikultural dəyərlərin əhəmiyyətini ön plana çıxarır.

Açar sözlər: milli azlıqlar, dövlət siyasəti, Azərbaycan multikulturalizmi, tolerantlıq, etnik müxtəliflik.

Giriş. Azərbaycan qədim dövrlərdən öz təbiəti, coğrafi mövqeyi baxımdan həmişə digər dövlətlər və xalqlar tərəfindən diqqət mərkəzində olmuşdur. Bu baxımdan da müxtəlif dövrlərdə bu əraziyə fərqli etnik qruplardan axın olmuşdur. Bu özünəməxsusluq Azərbaycanda müxtəlif dövrlərdə yaranan dövlətlərin formalaşmasına xüsusi təsir göstərmişdir. Əsas qoyulan dövlətlər siyasi və sosial mövqeyini öz ərazisində yaşayan millətlərin, sosial mühitin xarakteristikasına uyğun olaraq formalaşdırmışdır. Azərbaycan Respublikasının ərazisində etnik müxtəlifliyin çoxluğu onu əzəldən demokratik və multikultural dəyərlər fonunda siyasi mövqe göstərməyə zəmin yaratmışdır. Azərbaycan tərkibini əsasən etnik baxımdan türk əsilli tayfalar təşkil etsə də eyni zamanda kürdlər, buduqlar, udiylər, avarlar, talışlar, ləzgilər, ingiloylar, tatlar, yəhudilər, ruslar və s. millətlərin də vətəndaşı olduğu müstəqil bir dövlətdir.

Azərbaycanda milli azlıqların hüquqlarının dövlət təminatı. Qloballaşan mənzərə də kiçik etnik qrupların böyük xalqlar içərisində yox olacağına inanılması və kosmopolit insanın formalaşması Azərbaycanda yaşayan milli azlıqların öz kimliklərini saxlaması bəzən çox təəccüb doğurur. Halbuki, dünyaya son dövrlərdə atılan “multikultural dəyər” anlayışı 1918-ci il 28 may tarixində əsas qoyulan Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründən öz hüquqi əsasını tapmışdı. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 6 maddəlik “İstiqlal bəyannaməsi”nin 4 və 5-ci maddələri açıq-aşkar dövlət siyasətinin multikultural dəyərlərə əsaslandığını göstərir. Belə ki, bu Bəyannamənin IV maddəsində də qeyd olunur ki, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dinindən, etnik və sosial mənsubiyyətindən, cinsindən asılı olmayaraq bütün vətəndaşlarının hüquq bərabərliyini təmin edir. Həmçinin, V maddədə AXC ərazisində yaşayan bütün əhalinin sərbəst inkişafı üçün şərait yaradıldığı təsbit olunmuşdur [1].

Azərbaycan maarifçilik hərəkatının fəaliyyəti nəticəsində mədəni azərbaycançılıq formalaşandan sonra Xalq Cümhuriyyətinin hüquqi müstəvidə siyasi azərbaycançılığı dəstəkləməsi azərbaycanlıların öz etnik və mədəni birlik uğrunda mübarizəsinin qələbəsi idi. AXC dövrünə diqqət yetirdikdə, “İstiqlal bəyannaməsi”ndə əks olunan qeyd edilən məsələlərin yalnız hüquqi deyil, həmçinin faktiki olaraq icra olunduğunun şahidi ola bilərik. AXC hökumətinin, parlamentinin tərkibinə baxdıqda ərazisində yaşayan Azərbaycan vətəndaşı olan bütün millətlərə bərabər hüquqlar tanıdığını görmək mümkündür. AXC parlamentində 80 yer Azərbaycan türklərinə ayrılsa da, digər yerlərin isə rus, polyak,

gürcü, ukraynalı, alman, yəhudi və hətta Azərbaycan vətəndaşı olan ermənilərə ayrıldığını və sadalanan xalqların parlament və hökumətdə təmsil olunduğu görə bilərik. M.Ə.Rəsulzadə bununla bağlı parlamentin açılışında demişdir: “Millət məhkumluğu acısını dadmış olan Azərbaycan türkü məhkum millət yaratmaz”. Parlamentin tərkibi ilə bağlı qəbul edilmiş qanuna görə, Azərbaycan parlamentində hər 24 min nəfəri təmsil edən bir deputat olmalı idi. Buna baxmayaraq, sayları 24 min nəfərə çatmayan polyak, yəhudi, alman, ukraynalıya da belə şans verildi və onlar parlamentdə Milli azlıqlar fraksiyasında birləşərək təmsil olundular. Paralel olaraq, AXC hökumət kabinetində qeyri-azərbaycanlı olan nazirlər də iştirak etmişdir [5, s.209].

Öz varlığını 23 ay sürdürən Xalq Cumhuriyyəti Şərqdə ilk demokratik respublika olması ilə bütün humanist dəyərləri əsasəndə milli ideologiyanın formalaşmasında müasir Azərbaycan üçün mənbə rolunu oynadı. Bununla əlaqədar ümummilli lider Heydər Əliyev deyirdi: “Cəmi 23 ay fəaliyyət göstərməsinə baxmayaraq, ilk respublika dövründə həyata keçirilən tədbirlər müstəqil dövlətçiliyimizin əsaslarının yaradılması və gələcək inkişaf yolunun müəyyənləşdirilməsi baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb etdi” [8, s.4].

Azərbaycan ərazisində sovet dövründə aparılan etnodemoqrafik siyasət əhalinin say tərkibinin tamamilə yalnış göstərilməsi, azsaylı etnik qrupların statistikada daha çox və digərlərinin daha az göstərilməsi tarixi araşdırma zamanı çox uyğunsuzluq və maneə yaradır. Aşağıda verilmiş statistik cədvəllərdə aşkar görmək olur ki, bütün bu rəsmi rəqəmlər fərqli siyasi maraqların xeyrinə saxtalaşdırılmışdır. Məsələn: əgər DQMV-də ermənilərin sayı 1970-1979-cu illər ərzində cəmi 1,9 min nəfər və ya 1,6% artmışdırsa, 1979-1989-cu illər ərzində birdən birə 22,4 min nəfər və ya 18,2% artmışdı. Əksinə, azərbaycanlıların sayı 1970-1979-cu illərdə ermənilərə nisbətən 5 dəfə çox, yəni 10 min nəfər və ya 36,8% artmışdısa, 1979-1989-cu illərdə ermənilərə nisbətən 6,4 dəfə az, yəni cəmi 3,5 min nəfər və ya 9,4% artmışdı [9, s.19].

Azərbaycan əhalisinin milli tərkibi (1979 və 1989-cu il əhali sayımlarına görə)

milliyyətlər	1979 il		1989 il	
	min nəfər	%	min nəfər	%
azərbaycanlılar	4708,8	78,1	5805,0	82,7
ruslar	475,3	7,9	392,3	5,6
ermənilər	475,5	7,9	390,5	5,6
ləzgilər	158,1	2,6	171,4	2,4
avarlar	36,0	0,6	44,1	0,6
ukraynalılar	26,4	0,4	32,3	0,5
yəhudilər	35,5	0,6	30,8	0,4
tatarlar	31,4	0,5	28,0	0,4
talışlar	-	-	21,2	0,3
axıska türkləri	7,9	0,13	17,7	0,25
gürcülər	11,4	0,19	14,2	0,2
saxurlar	8,5	0,14	13,3	0,19
kürdlər	5,7	0,09	12,2	0,17
tatlar	8,8	0,15	10,2	0,15
beloruslar	4,8	0,08	7,8	0,11
udilər	5,8	0,1	6,1	0,09
başqaları	26,6	0,44	24,1	0,34
Bütün əhali	6.026,5	100	7.021,2	100

Azərbaycan ərazisində yaşayan milli azlıqlar təkcə öz etnik köklərinə görə yox həmçinin adət-ənənə, mədəniyyət, dini inanc və ən əsası dillərinə görə də fərqlənirlər. Etnik azlıqlar öz fərqliliklərini hər zaman qoruyub və sərbəst şəkildə, heç bir müdaxilə olmadan yaşayışlarını sürdürürlər. 1995-ci il

12 noyabr tarixində qəbul edilmiş Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 25-ci maddəsində Bərabərlik hüququ ilə bağlı III bənddə xüsusilə milli və etnik fərqliliyin Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığına heç bir maneə törətməməsi vurğulanır. Dövlət hər bir Azərbaycan vətəndaşının hüquqlarının bərabərliyinə təminat verir. Həmin maddənin III bəndində təsbit olunur ki, Azərbaycan vətəndaşının hüquqları dinindən, irqindən, milliyyətindən, cinsindən, sosial mənsubiyyətindən asılı olmayaraq məhdudlaşdırıla bilməz və bu, qanunla qadağandır. Həmçinin konstitusiyanın 44, 45, 47 və 69-cu maddələrində də Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarının milli mənsubiyyəti, ana dilindən istifadə hüququ, fikir və söz azadlığı, milli kimlik məsələləri kifayət qədər dəqiq və konkret hüquqi cəhətdən dövlət tərəfindən qorunduğuna dair öz təsdiqini tapır [2].

Azərbaycan Respublikasında bir çox milli azlıq yaşamasına baxmayaraq sayları daha çox olan bir neçə xalq haqqında ətraflı məlumatı aşağıdakı abzaslarda verməyə çalışacağam. Bunlardan dördü haqqında udinlər, talışlar, yəhudilər və kürdlər barəsində etnoqrafik və tədqiqat yönümlü qeyd və aşağıdakı materiallar göstərilmişdir:

Azərbaycanda udinlər, talışlar, yəhudilər və kürdlər. Azərbaycan ərazisində yaşayan azsaylı xalqlar əsasən kompakt şəkildə müxtəlif rayonlarda yaşayırlar. Onlardan ən fərqlisi və daha çox maraq doğuran xalqlardan biri Udinlərdir. Udinlər xüsusilə Qəbələ, Oğuz, Qax rayonunda yaşayırlar. Qəbələnin Nic kəndi xüsusi vurğulanmalıdır. Bu qəsəbə də 6800 nəfər sakin yaşayır. Burada udinlərlə birgə azərbaycanlılar, ləzgilər də yaşayır [4]. Bu o deməkdir ki, ərazidə insanlar multikultural dəyərləri öncül hesab edərək yaşayırlar. Udinlər Qafqaz Albaniyasının varisləri sayılırlar. Elə adlarının da Albaniyanın Uti vilayətinin adından götürülməsi buna bariz nümunədir. Alban dövlətinin süqut etməsinə baxmayaraq, müxtəlif tarixi dəyişiklik və proseslər baş versə də onlar assimilyasiya olunmamış və öz etnik kimliklərini qoruyub saxlaya bilmişlər.

Həmçinin, udinlər öz dillərində danışib ünsiyyət qururlar. Udi dilinin özünəməxsus leksik və qramatik quruluşu var. Bu dil Şimali Qafqaz xalqlarından olan ləzgi və avarların dilləri ilə bənzər xüsusiyyətlərə malikdir. Udinlərin dini görüşləri provaslav xristian inancıdır. Onlar dini rituallarını Alban-udi kilsə və monastırlarında rahatlıqla həyata keçirirlər. Qəbələnin Nic kəndində Müqəddəs Məryəm kilsəsi udinlərin toplaşdığı dini mərkəz rolunu oynayır.

Udinlər əsasən Şimali Qafqaz coğrafiyasına uyğun olaraq kənd təsərrüfatı, üzümçülük, xalçaçılıq və dülgerliklə məşğul olurlar. Etnik qrupun fərqli folklor mədəniyyəti, musiqisi və rəqs elementləri mövcuddur.

Hal-hazırda Nic qəsəbəsində iki təşkilat fəaliyyət göstərir. Bunlardan biri “Orayın” (Bulaq) Mədəniyyət Mərkəzi, digəri isə Alban-Udin Xristian İcmasıdır. Alban-Udin Xristian kilsəsi Albanyada xristianlığın ilk təbliğatçılarından olmuşlar. Sovet dövründən udinlərin xristian olduğu üçün erməni kimi qələmə verməyə çalışılarda buna nail ola bilmədilər. Çünki, udinlər Qafqaz Albaniyasının ən qədim varislərindən biridirlər. Udin dilinin lüğətində heç bir dənə də olsun erməni mənşəli söz yoxdur, amma azərbaycan dilinə yaxın xeyli sözlər var. Fəaliyyət göstərən mədəniyyət mərkəzləri Udin dilinin və mədəniyyətinin qorunub saxlanılması üçün xeyli işlər görür və bunun üçün dövlətdən hər bir dəstəyi əldə edirlər. “2007-ci ildə “Orayın” Mədəniyyət Mərkəzi öz növbəti iclasında qərara gəldi ki, məktəbdə tədris edilən udin dilində olan proqram və dərsliklərə yenidən baxılsın və onlar latın qrafikası ilə hazırlansın. Artıq “Nanay-Muz” (Ana dili) dərsliyi hazırlanıb. Lakin hazırlanan əlifba ancaq 3-cü sinfə kimi nəzərdə tutulub. Əlifba uşaqlara elm öyrətmək üçün yox, sadəcə dili unutmamaq üçün nəzərdə tutulub. Artıq 1-ci sinif üçün dərsliklər uşaqlara paylanıb” [4].

Azərbaycanda yaşayan ən böyük etnik azlıqlardan biri də “talışlardır”. Talış xalqı udinlərin əksinə olaraq Azərbaycan ərazisinin cənub hissəsində məskunlaşıblar. Talışlar Astara, Lənkəran, Lerik, Masallı rayonlarında kompakt halda məskunlaşıblar. Bu xalq da digər milli azlıq nümayəndələri kimi təkrarolunmaz mədəni dəyərlərə malik olan Azərbaycan Respublikasının köklü əhalisidir. Talışların dini inancları islam dinidir. Talışlar sərbəst olaraq məişətdə və ictimai həyatda talış dilindən istifadə edirlər. Talış dili Hind-Avropa dil ailəsinin Hind-İran dilləri qolunun İran dilləri qrupuna aiddir. Bəzi alimlər talışların qədim köklərini kadusilərlə bağlayırlar. Tarix elmləri doktoru Qiyasəddin Qeybullayev “Azərbaycan türklərinin təşəkkülü tarixindən” kitabında yazır: “Atropatenada irandilli etnoslar da yaşayırdılar. Onların ən böyüyü talışların ulu əcdadları olan kadusilər idi” [6, s.221].

Talışların Azərbaycan xalqına güclü integrasiyasına baxmayaraq spesifik xüsusiyyətlərini saxlamaqları onların köklü mədəniyyətə sahib olmalarının göstəricisidir. Talışların zəngin mətbəx mədəniyyətləri, kulinariya örnəkləri xüsusən balıq yeməkləri və növ-növ plov təamları tək talış mətbəxini yox Azərbaycan kulinariyasını da zənginləşdirir. Talışların folklor nümunələrindən olan “Halay” rəqs mahnıları, “Nənələr” folklor ansamblı Azərbaycan mədəniyyəti üçün misilsiz xəzinədir [9, s.130].

Azərbaycanda yaşayan xalqlardan biri də yəhudilərdir. Yəhudilərin Azərbaycanda üç subetnik qrupu var: dağ yəhudiləri, aşkenazilər (Avropa yəhudiləri) və gürcü yəhudiləri. Onlardan Azərbaycanda yaşayan dininə, dilinə görə yerli xalqdan tam fərqlənən “Dağ yəhudiləri” təxminən 4 min nəfər təşkil edir. Quba rayonunun Qırmızı qəsəbəsində məskunlaşan milli azlıqları həm də “cuhur” adlandırırlar. XIX əsrdə Qafqazı işğal edən ruslar onları “dağ yəhudiləri” adlandırmışlar. Bəzən bu yaşayış məskəni “Kiçik İsrail” kimi də adlandırılır [3].

Yəhudilər yerli xalqla birgə sakit həyat tərzini sürür. Qəsəbənin orta məktəbində azərbaycan dili ilə yanaşı ıvrit dili də tədris olunur. Azərbaycanda yaşayan yəhudilər dini icmasının rəhbəri Milix Yevdayev “The Jewish Journal” nəşrində “Qafqazın Yerusəlimi: əfsanəvi Qırmızı qəsəbə” məqaləsində qeyd etmişdir: “Bura xalqım üçün dünyanın tək-tük məkanlarından biridir ki, əmin-amanlıq içərisində yaşaya bilər. Bura bizim Vətənimizdir, bizim Qırmızı qəsəbəmizdir” [7]. Bu onun göstəricisidir ki, 90-cı illərdə I Qarabağ müharibəsinə xeyli sayda dağ yəhudi qoşulmuşdur. Mili qəhrəman adı verilən Albert Aqarunov da yəhudi xalqının nümayəndəsidir. O, “yəhudi buterbrodu” taktikası ilə döyüşlərdə şücaət göstərmiş və şəhid olmuşdur. Artıq 290 yaşı olan bu qəsəbənin əhalisi Azərbaycanı sığınacaq kimi yox öz vətənləri kimi görməkdədirlər.

Azərbaycanda yaşayan yəhudilərin digər qrupu “gürcü yəhudiləri” adlanır. Onlar Gürcüstan ərazisindən bizim coğrafiyamıza gəlib məskunlaşdıqları üçün belə adlanır. Özlərini “*ebraeli*” və ya “*israeli*” adlandırırlar, dağ yəhudiləri kimi onlar da dini baxımdan seferad yəhudiləridir. Azərbaycanda yaşayan yəhudi qruplarından biri də aşkenazilərdir. Onlar Avropadan gələrək XIX əsrdən burada məskunlaşmışlar. Bakıda hər üç yəhudi qrupuna məxsus sinaqoq və eyni zamanda dini icma mövcuddur. Azərbaycan ərazisi üzrə isə 7 sinaqoq və 8 yəhudi dini icması fəaliyyət göstərməkdədir [3]. Dünyanın bir çox yerlərində yəhudilər diskriminasiyaya məruz qalsalar da, antisemitizmlə üzləşsələr də, Azərbaycanda belə hala rast gəlinməmişdir. Əksinə, yuxarıda qeyd edilən faktlardan da məlum olduğu kimi, yəhudilər Azərbaycanda sərbəst yaşamış və Azərbaycan vətəndaşı kimi bütün hüquq və azadlıqlardan istifadə hüququ əldə etmişlər. Azərbaycanın ilk parlamentindən bugünə kimi hər çağırışda parlamentdə yəhudi əsli deputat seçilmiş və Azərbaycan vətəndaşı kimi mövqe nümayiş etdirmişdir.

Azərbaycan Respublikasının etnomədəni məkanına daxil olan böyük xalqlardan biri də kürdlərdir. Kürd sözünün mənası “pəhləvan”, “mərd” kimi tərcümə olunur. Kürdlər etnik azlıq kimi xüsusilə dağlıq qərb rayonlarında Laçın, Kəlbəcər Qubadlı, Zəngilan, Naxçıvan MR bölgələrində məskunlaşmışdılar. 90-cı illərdə baş verən Qarabağ müharibəsində yerli əhali məcburi sürətdə köç etdikdən sonra Azərbaycan Respublikasının müxtəlif bölgələrində müvəqqəti yerləşdirilmişdilər. 2009-cu il rəsmi siyahıyaalmasına əsasən kürdlərin sayı 6100 nəfər təşkil edir. Azərbaycanda yaşayan kürdlərin dini inancları İslam dininin şiəlik məşəbinə məxsusdur. Onlar kürd dilində danışır ünsiyyət qura bilirlər. Bir çox tədqiqatçılar kürdlərin yerli xalqdan heç də fərqlənmədiyini qeyd edirlər. Kürdlərin geyim, mətbəx, folklor nümunələri ad olaraq fərqli olsa da mahiyyət olaraq çox uyğunluq təşkil edir. Məsələn rus tədqiqatçısı S.Zelinski XIX əsrin 80-ci illərində yazırdı: “Kürdün nə xarici görkəmində, nə də geyimində fərqləndirici xüsusiyyət var. O, adi tatar paltarını geyinir. Buradakı kürdlər o dərəcə tatarlaşmışlar ki, hətta qonşu ermənilər onları bir birindən ayıra bilmirdilər. Çoxları isə Zəngəzurda kürdlərin mövcudluğundan xəbərsiz idilər” [9, s.84].

Kürdlərin Qarabağ müharibəsindən sonra kompakt şəkildə yaşadıkları ərazilərdən məhrum olmaları yerli əhali ilə daha çox qaynayıb-qarışmasına səbəb oldu. Ona görə də kürdlərin, əsasən də gənc nəsil kürd dilində ünsiyyət qurmaqda çətinlik çəkirlər. Amma bu onların etnik fərqliliklərinin qarşısını kəsmir. Təsədüfi deyil ki, Otən əsrin 70-ci illərində Azərbaycanın Laçın bölgəsində ekspedisiyada olmuş qocaman etnoqraflardan biri yerli sakinlərlə ibrətamiz söhbətini belə xatırlayır: «Bölgədə Azərbaycan türklərinin və kürdlərin birgə yaşadıkları kəndlərdən birində oldum, burada ağsaqqallarla, ağbırəklərlə xeyli söhbətlər etdim. Qədim rəvayətləri, dastanları, bayatıları, adət-ənənələri barədə dediklərini maqnitafon lentinə köçürdüm. Sonra qeydiyyat üçün bir-bir müsahiblərin milli mənşəyini

soruşmaq istədim. Ağsaqqallardan biri bu sualımdan sonra gülüm- səyib dağ adamlarına xas yumorla mənə belə cavab verdi: «Sən nahaq yerə bu- rada türk-kürd axtarırsan. Biz də axtarmırıq. Bir-birimizə qaynayıb-qarışmışıq. Kənddə nə türk, nə də ki kürd taparsan. Burada ancaq türkləşmiş kürdləri və bir də kürdləşmiş türkləri görə bilərsən» [9, s.77].

Nəticə. Dünyada mövcud olan etnokonfessional səhnədə Azərbaycan multikultural bir ölkə kimi çıxış edir. Ərazisində yaşayan bir çox milli azlıqların olmasına baxmayaraq hər bir vətəndaşına sahib çıxan Azərbaycan Respublikası bəşər tarixi üçün nümunədir. Tarixi-etnoqrafik araşdırmalar şaxələndikcə tədqiqatların nəticəsi burada yaşayan etnik azlıqların spesifik mədəniyyətə sahib olduqlarını aşkarca göstərir. Zamanla assimilyasiya olmasına baxmayaraq dövlətin etnik fərqliliyi qoruyub saxlamaqları üçün milli azlıqlara dəstək olması, tolerant və multikultural dəyərlərin dövlətçilik ənənəsində kök saldığının şahidi olur. Ona görə də bir çox fərqliliklərə –dil,din, folklor xüsusiyyətlərinə baxmayaraq, onlar Azərbaycanın tam hüquqlu vətəndaşları olduqlarını dərk edib vətənə sahib çıxırlar. Azərbaycan Respublikası hər bir vətəndaşının siyasi və hüquqi təminatçısıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycanın Müstəqil Dövlət elan edilməsi haqqında Azərbaycan Milli Şurasının qərarı // [Elektron resurs] - <https://axc.preslib.az/az/page/iKYoaVNIsO> [06.04.2026].
2. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası // [Elektron resurs] - <https://e-qanun.az/framework/897> [06.04.2026].
3. Azərbaycanda yəhudilik // [Elektron resurs] - <https://multikulturalizm.gov.az/az/post/1136/azerbaycanda-yehudilik.html> [06.04.2026].
4. Hüseynzadə F. Udinlər: “Bizim əlifbamızı, yazılarımızı ermənilər məhv ediblər”, 23 may 2013 // [Elektron resurs] - <https://udi.az/az/0180.html> [06.04.2026].
5. İsmayilova A., Bəşirli, N., Azimov S. The pearl of democracy of the east - parliament of the Azerbaijan democratic republic. // - Prag: Scientific Collection «InterConf+», (13(109), - 2022, - p.207-214. - <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.05.2022.027> [06.04.2026].
6. Qeybullayev Q. Azərbaycan türklərinin təşəkkülü tarixindən. – Bakı: Azər nəşr. - 1994. - 248 s.
7. Qəribli M. Azərbaycanda yəhudi icması - dünya ölkələrində bütün milli azlıqların həsəd apardığı toplum... // - Bakı Xəbər. - 2021. - 3 mart. - № 40. - S. 10.
8. Nəcəfov E. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövrü azərbaycançılıq məfkurəsinin inkişafının mühüm mərhələsi kimi // - Bakı, Xalq qəzeti, - 27 may 2018-ci il, - s.4.
9. Paşayeva M.T., Qurbanov A. Biz azərbaycanlıyıq (qısa etnoqrafik очерklər). - Bakı: COSTCO Company, - 2018, - 232 s.

ШАБНАМ ГУСЕЙНЗАДЕ

Докторант Бакинского государственного университета

НАЦИОНАЛЬНЫЕ МЕНЬШИНСТВА В АЗЕРБАЙДЖАНЕ: ИСТОРИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ И СОВРЕМЕННЫЕ РЕАЛИИ

В данной статье рассматриваются историческое развитие и современное положение национальных меньшинств в Азербайджане. Описывается формирование различных этнических групп на территории страны, а также их роль в социальной и культурной жизни общества. Особое внимание уделяется отношению к национальным меньшинствам в период Азербайджанской Демократической Республики и защите их прав. В статье также анализируется государственное обеспечение прав национальных меньшинств в современном Азербайджане, включая законодательную базу и реализуемую политику в этой сфере. Подчеркиваются меры по сохранению языков, культур и традиций различных народов, таких как лезгины, талыши, удины, евреи и другие. Кроме того, в работе рассматриваются мультикультурная среда Азербайджана, традиции толерантности и модель сосуществования различных этнических групп. В целом

статья охватывает как историческое развитие, так и современные реалии национальных меньшинств в стране, подчеркивая значимость мультикультурных ценностей.

Ключевые слова: национальные меньшинства, государственная политика, азербайджанский мультикультурализм, толерантность, этническое многообразие

SHABNAM HUSEYNZADE

Doktoral student of Baku State University

NATIONAL MINORITIES IN AZERBAIJAN: HISTORICAL DEVELOPMENT AND CONTEMPORARY REALITIES

This article examines the historical development and the current situation of national minorities in Azerbaijan. It explains the formation of various ethnic groups within the country and their role in the social and cultural life of society. Special attention is given to the attitude toward national minorities during the Azerbaijan Democratic Republic period and the protection of their rights. The article also analyzes the state guarantee of the rights of national minorities in modern Azerbaijan, including the legal framework and policies implemented in this field. It highlights the efforts made to preserve the languages, cultures, and traditions of different groups such as Lezgins, talysh, udins, jews and others. In addition, the article presents Azerbaijan's multicultural environment, traditions of tolerance, and the model of coexistence of different ethnic groups as an example. Overall, the article covers both the historical development and modern realities of national minorities in Azerbaijan, emphasizing the importance of multicultural values in the country.

Keywords: national minorities, state policy, Azerbaijani multiculturalism, tolerance, ethnic diversity.

Məqalənin redaksiyaya daxil olduğu tarix: 6 aprel 2026-cı il.

Məqalənin çapa qəbul olunma tarixi: 21 may 2026-cı il.

Rəyçilər: t.ü.f.d. Azad Rzayev, t.e.d. İbrahim Zeynalov.
